

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΒΟΥΡΒΕΡΗ

Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας

Ἡ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Εἰς καιροὺς ἐθνικῶν κρίσεων, κατὰ τοὺς ὁποίους μία ὑπεύθυνος στάσις ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων ἀπέναντι σοβαρῶν προβλημάτων τῆς συγχρόνου πολιτικῆς καὶ ἐθνικῆς ζωῆς ἔχει ἀνάγκη ἐπικουρίας καὶ καθοδηγήσεως ἀπὸ ἱστορικά παραδείγματα μεγάλων μορφῶν τοῦ παρελθόντος, ἢ πνευματικῆ παρουσία τῶν Ἑλλήνων Κλασικῶν ἀποτελεῖ πολύτιμον στήριγμα. Ἰδίως ἡ πολιτικὴ ζωὴ τοῦ Ε' καὶ τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος εἰς τὴν Ἑλλάδα παρέχει ὠφέλιμα μηνύματα εἰς ὄσους συναισθάνονται τὴν κρισιμότητα τῶν καιρῶν καὶ τὴν εὐθύνην τῶν ἀτόμων εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς διαγωγῆς καὶ τῆς πολιτείας τῶν ἀπέναντι τῆς πολιτικῆς καὶ ἐθνικῆς κοινότητος, εἰς τὴν ὁποίαν ζοῦν.

Τρεῖς βασικαὶ εἰς τὸν τόπον μας ἔννοιαί ἢ ἀκριβέστερον τρεῖς μορφαὶ τῆς ἐννοίας συνείδησις, ἥτις ἡ πολιτικὴ, ἡ ἐθνικὴ καὶ ἡ ἑλληνικὴ συνείδησις, αἱ τρεῖς αὐταὶ ἔννοιαί ἔχουν ὡς περιεχόμενον τὸν χῶρον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐκπορεύονται αἱ ὑποδείξεις τοῦ χρέους, ἢ ἐπίγνωσις τῆς εὐθύνης καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς ἁρμονίας λόγου καὶ βίου, ἰδέας καὶ πραγματοποιήσεώς της εἰς κρισίμους ἰδίως καιροὺς.

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἐννοιῶν τῶν νεωτέρων χρόνων ὁ ὅρος ἐθνικὴ συνείδησις εἶναι κυρίως γνώρισμα τῆς νεωτέρας ζωῆς, χρονολογούμενον ἀπὸ τῆς διαμορφώσεως ἐθνικῶν κρατῶν. Προκειμένου περὶ ἀρχαίας ἑλληνικῆς ζωῆς εἶναι περισσότερον σύμφωνος πρὸς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα ἢ χρησιμοποίησις τοῦ ὅρου ἑλληνικὴ συνείδησις καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας πρόκειται περὶ ἐκδηλώσεων, πὺν χαρακτηρίζονται ἀπὸ γνωρίσματα συγγενῆ ἢ ὅμοια πρὸς τὰ τῆς νεωτέρας ἐθνικῆς συνείδησεως.

Μὲ ἄλλας λέξεις: ὑπὸ τὸν ὅρον «ἑλληνικὴ συνείδησις» περιλαμβάνονται γνωρίσματα τόσον τῆς ἑλληνικότητος, ὅσον καὶ τῆς ἐθνικῆς οὐσίας ἐνὸς ἀτόμου ἢ μιᾶς κοινότητος ἢ μιᾶς ἐποχῆς.

Ἄσάκις ὁ ἱστορικὸς βίος ἀτόμων ἢ κοινοτήτων πολιτικῶν διανύει κρισίμους φάσεις ἢ εἰσέρχεται εἰς ἐπικίνδυνον καμπὴν τῆς ἱστορικῆς τροχιάς του ἢ ἀτομικὴ καὶ ὁμαδικὴ πολιτικὴ καὶ ἐθνικὴ συνείδησις τῶν νεωτέρων λαῶν, ἢ πολιτικὴ καὶ ἑλληνικὴ συνείδησις, προκειμένου περὶ τῶν ἀρχαίων

Ἑλλήνων, ἰδίως τῶν χρόνων ποὺ ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω, ἐντείνει τὸν ρυθμὸν τῆς ἐρηγορόσεώς της μέχρι τραγικῆς ἀγωνίας.

Τότε ἀκριβῶς ἐκδηλώνονται αἱ ἀντιδράσεις λόγου καὶ βίου ἀτόμων καὶ ὁμάδων εἰς τὰς ἐπικινδύνους στροφὰς ἢ κρίσιμους φάσεις τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἀντιδράσεις τῆς συνειδήσεως μεγάλων μορφῶν τοῦ παρελθόντος καὶ μεγάλων ἐποχῶν ἀντιλοῦνται πολῦτιμοι ὁδηγία πρὸς ἀντιμετώπισιν παραπλησίων συγχρόνων καταστάσεων. Δὲν εἶναι αἱ ὁδηγία αὐταὶ ἀναγκαστικὰ παραγγέλματα πρὸς μίμησιν, οὔτε πανάκεια πολιτικῆς ἢ ἐθνικῆς νοσηρότητος. Εἶναι ὅμως ἀκτίνες φωτεινὰ πολιτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ προσανατολισμοῦ ἡγετῶν καὶ λαῶν.

Μία ἀπὸ τὰς ἱστορικὰς προσωπικότητας, τῶν ὁποίων ἡ παρουσία ἔχει παντοτινὴν ἐπικαιρότητα ἐμφανίσεως εἰς τὸ προσκλήριον τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς, εἶναι ἡ κορυφαία προσωπικότης τοῦ Πλάτωνος. Μίαν ὥραϊαν πτυχὴν της, ἀπὸ τὰς ὀλιγώτερον γνωστάς, φιλοδοξεῖ νὰ φωτίσῃ ἡ παρούσα μελέτη μας, ἡ ὁποία τὸ ὕλικόν της ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν μακρὰν ἀσχόλησίν μας μὲ τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορικῆς μορφώσεως καὶ ἱστορικῆς συνειδήσεως τοῦ Πλάτωνος¹.

Ἡ ἑλληνικότης τοῦ πλατωνικοῦ λόγου καὶ βίου.

Παλαιὸν ἀνέκδοτον ἀφηγεῖται, ὅτι ὁ Πλάτων ἠὺχαρίσται τοὺς θεοὺς, διότι ἐγεννήθη Ἕλληνας καὶ ὄχι βάρβαρος. Τὸ ἀνέκδοτον προέρχεται ἀπὸ μεταγενεστέρους χρόνους, τοὺς ὁποίους ἐσαγήνευεν ἡ ἀνάμνησις τοῦ γόητος φιλοσόφου. Καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ εἶναι περισσότερον μῦθος παρὰ ἱστορία.

Ἐν τούτοις ἀλήθεια δὲν ὑπάρχει μόνον εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μῦθον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἱστορικὴ ποίησις ἢ φιλοσοφικὴ πεμπτοῦσία ἀπὸ τὴν ἐρμηνείαν τῶν στοιχείων τῆς πραγματικότητος. Ἐπικυρώνει δὲ τὴν μυθικὴν ἀλήθειαν τοῦ ἀνεκδότου ὀλόκληρον τὸ ἔργον τοῦ Πλάτωνος, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι διάχυτος ἡ ἑλληνικότης τῆς πλατωνικῆς πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς οὐσίας.

Αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν οὐσίαν τῆς πλατωνικῆς ψυχῆς ἐκφράζει κατ' ἔξοχὴν μία ἀπὸ τὰς ἐπιγραμματικὰς ρήσεις τῆς « Πολιτείας », ἡ ἐξῆς:

ῥημὶ γὰρ τὸ μὲν ἑλληνικὸν γένος αὐτὸ αὐτῷ οἰκεῖον εἶναι καὶ συγγενές, τῷ δὲ βαρβαρικῷ θνητίῳ τε καὶ ἀλλότριον... Ἕλληνας μὲν ἄρα βαρβάρους καὶ βαρβάρους Ἕλλησι πολεμεῖν μαχομένους τε φήσομεν καὶ πολεμίους φάσει εἶναι καὶ πόλεμον τὴν ἔχθραν ταύτην κλητέον Ἕλληνας δὲ Ἕλλησιν, ὅταν τι τοιοῦτον δρῶσιν, φάσει μὲν φίλους εἶναι, νοσεῖν δ' ἐν τῷ τοιοῦτῳ τὴν

1. Κ. ΒΟΥΡΒΕΡΗ, Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις τοῦ Πλάτωνος, Ἀθήναι, 1939 κ.ά.

Ἑλλάδα καὶ στασιάζειν καὶ στάσειν τὴν τοιαύτην ἔχθραν κλητέον» (Πολιτ. Ε 470 c-d).

Ἡ μεγαλειώδης αὐτὴ ἀπόφανσις ἐκφράζει ὀλόκληρον τὸ περιεχόμενον τῆς ἑλληνικῆς — σήμερον θὰ ἐλέγομεν «ἐθνικῆς» — συνειδήσεως τοῦ Πλάτωνος. Πρῶτον διὰ τοῦ κατηγορικοῦ «φημί» δηλοῦται σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως, ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔχουν τὴν ἰδίαν καταγωγὴν· εἶναι ὅμαιμοι, οἰκείοι, συγγενεῖς καὶ φύσει φίλοι πρὸς ἀλλήλους. Δεύτερον ἐξαίρεται ἡ φυλετικὴ διαφορὰ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων. Τρίτον καθορίζεται καὶ ἐρμηνεύεται ἡ σχέσις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς ὁμοφύλους τῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τοὺς μὴ Ἕλληνας ἢ βαρβάρους ἀφ' ἑτέρου. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀνωτέρω ἀντίληψιν τοῦ Πλάτωνος ἡ φυσικὴ σχέσις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς μὴ Ἕλληνας, ἢ ἀπορρέουσα ἀπὸ τὴν φυλετικὴν τῶν διαφοροποιήσεων, εἶναι ἡ ἔχθρα. Καὶ αὐτὴ θὰ ἐκδηλοῦται διὰ πολέμου. Ἀντιθέτως ἡ φυσικὴ σχέσις τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους, λόγῳ τῆς φυλετικῆς τῶν ταυτότητος, εἶναι ἡ φιλία καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ὁμόνοια· αἱ ἐμφύλιοι διαμάχαι καὶ ἐριδες τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους εἶναι κατὰστασις παρὰ φύσιν, νοσηρά, μαστίζουσα κατὰ καιροὺς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῆς εἰς τὴν ἱστορικὴν σκηνήν, πρέπει δὲ νὰ ὀνομασθῇ ὄχι πόλεμος, ἀλλὰ στάσις. Διότι ὁ πόλεμος κυριολεκτεῖται καὶ δικαιολογεῖται μόνον προκειμένου περὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ φύσει ἔχθρων. Οἱ Ἕλληνες, φύσει φίλοι πρὸς ἀλλήλους, πρέπει νὰ ἔχουν μεταξὺ τῶν φιλιῶν καὶ ὁμόνοιαν.

Τὸ περὶ ὁμονοίας τῶν Ἑλλήνων κήρυγμα τοῦ Πλάτωνος.

Τὸ κήρυγμα τοῦτο κατανοεῖται καλύτερον, ἂν ἐνταχθῇ εἰς τὸ ὄλον πλάσιον τοῦ τμήματος ἐκείνου τοῦ συγγράμματος τῆς «Πολιτείας» (Ε 466 e-471 c), εἰς τὸ ὁποῖον ἐξετάζεται ἡ πολεμικὴ ἀγωγή καὶ τακτικὴ τῶν φυλάκων τῆς πλατωνικῆς πολιτείας καὶ ἰδίως (Ε 469 b κ.ε.) ἡ διαγωγή τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους καὶ τοὺς ὁμοφύλους τῶν. Εἰς τὸ ἀπόσπασμα ἀποκαλύπτεται μία ὑπέροχος πτυχὴ τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου. Ὁ ἀναγνώστης τοῦ πλατωνικοῦ λόγου εἰς τὸ μέρος αὐτὸ θαυμάζει τὴν τιτανικὴν προσπᾶθειαν τῆς μεγάλης αὐτῆς ἑλληνικῆς μορφῆς, ὅπως ἐπιτύχη τὴν ἑλληνικὴν ὁμόνοιαν ἢ τουλάχιστον τὴν ἐξασφάλισιν ὅσον τὸ δυνατόν ἡμερωτέρας καὶ ἡπιωτέρας ἐκδηλώσεως τῶν ἀντιθέσεων, αἱ ὁποῖα παρετηροῦντο μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα, ὅτε ἔγραφε τὴν «Πολιτείαν» τοῦ ὁ πολιτικὸς φιλόσοφος. Οἱ φύλακες τῆς πολιτείας πρέπει νὰ συνηθίσουν νὰ φρείδωνται τοῦ ἑλληνικοῦ γένους πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς ἀπειλουμένης ὑποδουλώσεως εἰς τοὺς βαρβάρους. Καὶ ὁ Πλάτων συνεχίζει: Ἕλληνες δὲν πρέπει νὰ ἔχουν Ἕλληνας δούλους. Λάφυρα ἀπὸ ἑλληνικοὺς ἐμφυλίους πολέμους, ἀνατιθέμενα εἰς ἑλληνικὰ ἱερά, εἶναι μιάσματα

μᾶλλον παρὰ ἀφιερῶματα, ἀναθήματα. Ἐφόσον τὸ πρῶτιστον καθῆκον τῶν φυλάκων πρὸς τοὺς ὁμαίμους καὶ ὁμοφύλους Ἕλληνας εἶναι ἡ φιλία καὶ ἡ φειδῶ τῆς ζωῆς καὶ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν των, δὲν ἐπιτρέπονται κατὰ τὰς ἐμφυλίους διαμάχας πυρπολήσεις ἑλληνικῶν πόλεων καὶ δενδροτομιαί, «*τμήσεις*», τῆς ἑλληνικῆς γῆς. Τὸ πολὺ - πολὺ ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς νικητὰς Ἕλληνας ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ἐπετείου καρποῦ τῶν ἀγρῶν τῶν ἡττηθέντων ἀδελφῶν των. Τὴν ὑπὸ ἴδρυσιν πολιτείαν, παρὰ τὸν ἰδανικὸν καὶ ὑπὲρ χρόνον χαρακτηρησθεῖς, ὁ Πλάτων φαντάζεται ἑλληνικὴν πολιτείαν. Ἡ πόλις, τὴν ὁποίαν οἰκίζει, θὰ εἶναι ἑλληνικὴ (Πολιτ. Ε 470 e). Διὰ τοῦτο δὲν γίνεται νὰ νοηθοῦν κατ' ἄλλον τρόπον οἱ στρατιῶται τῆς πλατωνικῆς πολιτείας παρὰ ὡς ἄνδρες «*φιλέλληνες*»¹, *ἀγαθοὶ τε καὶ ἡμεροὶ*» (Ε 470 e). Ἐν περιπτώσει διαφορᾶς καὶ διαμάχης ἐμφυλίου τῶν Ἑλλήνων, οἱ στρατιῶται τῆς πλατωνικῆς πολιτείας πρέπει νὰ μὴ λησμονοῦν, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ πολέμου, ἀλλὰ περὶ στάσεως, προσωρινῆς καταστάσεως, τὴν ὁποίαν ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ διαδεχθῆ ἡ φιλία καὶ ἡ ὁμόνοια. Δι' αὐτὸ ὁ Πλάτων ψέγει μὲ ἔμφρασις καὶ κακίζει τὴν διαγωγὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους κατὰ τοὺς χρόνους τῆς συγγραφῆς τῆς «*Πολιτείας*». Μόνον πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐπιτρέπεται μία τοιαύτη συμπεριφορὰ τῶν στρατιωτῶν τῆς πολιτείας. Πόλεμοι τῆς πλατωνικῆς πρὸς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις ἐπιτρέπονται μόνον εἰς περιπτώσιν ἀμύνης, σκοπὸς δὲ τῶν ἀμυντικῶν αὐτῶν πολέμων τῆς νέας πολι-

1. Ἡ λέξις «*φιλέλλην*», ἡ κεντρίζουσα εὐγνώμονα πλευρὰν τῆς ἐθνικῆς εὐαισθησίας τῶν Νεωτέρων Ἑλλήνων, εἶναι λέξις ἔχουσα ἱστορίαν τουλάχιστον δύο χιλιάδων πεντακοσίων ἐτῶν. Μὲ τὴν λέξιν αὐτήν, ἐκ τῶν πρώτων, καθόσον γνωρίζομεν, ὁ Ἡρόδοτος (2, 17) χαρακτηρίζει τὸν Ἄρμασιν, τὸν Αἰγύπτιον βασιλέα, δι' ὅσα ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἔπραξεν. Ἀργότερα ὁ Ρωμαῖος Ἀντώνιος, καθ' ἃ μαρτυρεῖ ὁ Πλούταρχος (Ἀντών. 23, 2), «*φιλέλλην ἀκούων ἔχαιρεν, ἔτι δὲ μᾶλλον φιλαθήναιος προσαγορευόμενος*». Καὶ ἐπιφανεῖς Ἕλληνες: ὁ Εὐαγόρας τῆς Κύπρου, ὁ Ἰάσον τῶν Φερῶν, ὁ Ἀθηναῖος Κίμων, ὁ Σπαρτιάτης Ἀγχιλαὸς ὀνομάσθησαν φιλέλληνες. Ὁ Πλάτων, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ὁ Ἰσοκράτης καὶ ὁ Ξενοφὼν θέλουσιν νὰ εἶναι καὶ οἱ Ἕλληνες φιλέλληνες. Σήμερον, ὅτε οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης συμπηγγύουν οικονομικὰς καὶ ἄλλας κοινότητας, μὲ συνδετικὴν ἕλην κοινὰ συμφέροντα τῶν ἐθνικῶν οικονομικῶν των, δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται, ὅτι, παρὰ τοὺς οικονομικοὺς καὶ χρησιμοθηρικοὺς τούτους δεσμοὺς, ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ἀφανέστεροι ἴσως, ἀλλὰ μονιμώτεροι πάντως δεσμοί, οἱ βαθεῖας ἱστορικῆς ριζώσεως εἰς τὰ σπλάχνα τῶν Εὐρωπαίων δεσμοὶ τῆς παιδείας καὶ τοῦ πνεύματος, οἱ ἔχοντες κεντρικὸν σημεῖον καὶ ἀφετηρίαν τὸν ἑλληνικὸν πνευματικὸν πυρῆνα. Ἡ Εὐρώπη, ὡς πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἐνότης, κεῖται ἐν τῇ Ἑλλάδι. Οἱ Εὐρωπαῖοι ὅλοι εἶναι σήμερον ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἠναγκασμένοι νὰ γίνον ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ φιλέλληνες, ἂν θέλουσιν θεμελιώσουν συνειδητὴν μονίμου σταθερότητος εὐρωπαϊκὴν κοινότητα. Ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἀκριβῶς διὰ τὸν νέον τοῦτον ἰδιαίτερον λόγον ἀνανεώνεται σήμερον ὡς ἐντελεχειακὸς πυρῆν τῆς παιδείας τοῦ συνειδητοῦ Εὐρωπαϊοῦ ἀνθρώπου καὶ ὡς ζωντανὴ ἀρχὴ καὶ ἀφετηρία εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος.

τείας θὰ εἶναι ὄχι ἡ ὑποδούλωσις ἢ ὁ ἐξανδραποδισμὸς ἀδελφῶν καὶ ὁμαίων, ἀλλ' ὁ κολασμὸς καὶ ὁ σωφρονισμὸς, ἰδίως τῶν ὀλίγων εἰς τὰς ἀντιπάλους πόλεις ὑπαιτίων τῆς διαφορᾶς. Ἀξίζει νὰ τονισθῇ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ ἡ ἀκρίβεια τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν χρῆσιν τῶν γλωσσικῶν ὄρων, οἱ ὁποῖοι δηλοῦν τὰς σχέσεις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ πρὸς τοὺς μὴ Ἕλληνας ἐν περιπτώσει ἀντιθέσεων καὶ συγκρούσεων. Διὰ τοὺς Ἕλληνας φορεῖς τῆς ἔχθρας χρησιμοποιοῦνται οἱ ὄροι «*στάσις*», «*ἐναντίοι*», «*σωφρονισταί*»· οἱ βάρβαροι ἀντίπαλοι χαρακτηρίζονται «*ὄθνεῖοι*», «*ἀλλότριοι*», «*πολέμιοι*», ἢ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔχθρα «*πόλεμος*».

Τὰ βασικὰ γνωρίσματα τῆς ἀτομικότητος τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Πλάτων εἰς τὴν ἐν τῇ Πολιτείᾳ τυπολογίαν τῆς ἀτομικότητος λαῶν καὶ ἀτόμων ἐξαιρεῖ ὡς θεμελιῶδες γνώρισμα τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου ἀνθρώπου τὸ «*φιλομαθές*» ἢ τὸ «*φιλόσοφος*». Οἱ Ἕλληνες εἶναι ὁ λαὸς τοῦ «*λόγου*» καὶ τῆς σοφίας. Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Πλάτωνος περὶ τῶν Ἑλλήνων κατανοεῖται καλύτερον, ἂν ἐνταχθῇ εἰς τὴν ὅλην διδασκαλίαν του περὶ τῶν μερῶν ἢ εἰδῶν τῆς ψυχῆς, τὴν ὁποίαν ὁ φιλόσοφος ἐπεκτείνει εἰς τὰ ἄτομα, τοὺς λαοὺς καὶ τὰς πολιτείας των.

Τὸ λογιστικόν, τὸ θυμοειδές καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν εἶναι τὰ γνωστὰ τρία μέρη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς κατὰ τὸν Πλάτωνα. Ἀντίστοιχα τούτων μέρη τῆς πολιτικῆς κοινότητος εἶναι τὸ βουλευτικόν, τὸ ἐπικουρητικόν (φυλακικόν) καὶ τὸ χρηματιστικόν. Ἡ ἀντιστοιχία αὕτη καὶ ἡ ἀναλογία τῆς πολιτείας πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν διήκει διὰ τοῦ ὄλου ἔργου τῆς «*Πολιτείας*» του. Τοῦ τρίτου τούτου σχήματος ἐφαρμογὰς παρέχουν τὰ καθ' ἕκαστον ἄτομα, οἱ λαοὶ καὶ αἱ πολιτεῖαι των.

Εἰς τὴν τριχοτόμησιν τῆς ψυχῆς ἀντιστοιχοῦν τρεῖς τύποι ἀτομικότητος τῶν ἀνθρώπων, τρεῖς ἀνθρώπινοι τύποι: ὁ τύπος τοῦ «*φιλομαθοῦς*» ἢ «*φιλόσοφου*», εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὁποίου κυριαρχεῖ τὸ λογιστικόν, ὁ «*φιλόνομος*», ὁ ἀγαπῶν τὴν διὰ τῆς δυνάμεως ἐπιβολὴν του, εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὁποίου πρωτεύει τὸ θυμοειδές, καὶ ὁ «*φιλοκερδής*», ὁ κυριαρχούμενος ἀπὸ τὸ ἐπιθυμητικόν. Ἀντίστοιχοι τῶν τριῶν αὐτῶν ἀνθρωπίνων τύπων εἶναι καὶ οἱ τρόποι τοῦ βίου των. Διὰ τὸν φιλομαθῆ ἢ φιλόσοφον ὑψίστη ἡδονὴ εἶναι ἡ «*τοῦ εἰδέναι τὰ ληθῆς ὅση ἔχει*», ἢ ἡδονὴ ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας· τὸν βίον τοῦ φιλονίκου εὐφραίνουσι καὶ τέρπουσι μόνον τὰ τιμὴν φέροντα μαθήματα, αἱ γνώσεις πρὸς τοῦ ἐξασφαλίζουσι ἐπιβολὴν εἰς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ προσωπικὴν δόξαν. Ὁ τρίτος τύπος ἀνθρώπου, ὁ φιλοκερδής ἢ χρηματιστικὸς ζητεῖ ἐν παντὶ τὸ κέρδος, τὸ χρήσιμον καὶ τὸ ὠφέλιμον· δι' αὐτὸν ὑψίστη ἡδονὴ εἶναι ἢ ἀπὸ τοῦ κέρδους καὶ τοῦ ἀργυρίου ἡδονή.

Ἀπὸ τῶν ἀτόμων ἡ τριττὴ αὐτὴ τυπολογία ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰς μεγάλας ομάδας ἀτόμων, δηλαδὴ τοὺς λαοὺς. Οὕτω τοὺς Ἑλληνας διακρίνει ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς ἡ ἰδιότης τοῦ φιλομαθοῦς, τοῦ ἔραστοῦ τῆς σοφίας, τοῦ φιλοσόφου. Οἱ Θραῦκες, οἱ Σκύθαι καὶ οἱ ἄλλοι βόρειοι λαοὶ εἶναι θυμοειδεῖς καὶ φιλοπόλεμοι, τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Φοίνικας χαρακτηρίζει τὸ φιλοχρήματον. Ἀντίστοιχα γνωρίσματα ἔχουν καὶ αἱ πολιτεῖαι τῶν εἰρημένων λαῶν· διότι ὁ χαρακτήρ καὶ τὸ ἦθος ἐκάστης πολιτείας ἔχει τὴν ἀρχὴν του εἰς τὸ ἦθος τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν ἀτόμων - πολιτῶν. Ὡς μίαν τῶν γενεσιουργῶν αἰτιῶν τῆς ἐκτεθείσης διαμορφώσεως τύπων ἀτομικότητος λαῶν, ἀτόμων καὶ πολιτειῶν ἐξαίρει ὁ Πλάτων τὰς διαφοροὺς ἀνθρωπογεωγραφικὰς συνθήκας. Τὴν σχέσιν μεταξὺ τόπων καὶ ἀνθρώπων κατοικούντων εἰς αὐτούς, καθὼς καὶ τὴν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποῖαν ἀσκεῖ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ γεωγραφικὴ θέσις καὶ τὸ κλίμα, κατέδειξε πρῶτος ὁ Ἴπποκράτης. Τὴν ἔρευναν ταύτην τῆς ἐπιδράσεως τῆς φύσεως ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ βίου εὐρίσκομεν εἰς τὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἴπποκράτους παραδοθέντα συγγράμματα, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸ Περὶ ἀέρων, ὕδατων, τόπων. Παραπλησίως γνώμας περὶ τῆς σχέσεως φύσεως καὶ ἱστορίας ἐκφέρει καὶ ὁ Πλάτων¹, ὁ δὲ Ἡρόδοτος² καὶ ὁ Ἐκαταῖος χειρίζονται τὰ ζητήματα τῆς κλιματολογίας σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἴπποκράτους.

Τὸ πρόσφορον τοῦ ἑλληνικοῦ τόπου καὶ τοῦ κλίματος πρὸς διαμόρφωσιν ἐναρέτου ἤθους ἐξαίρεται καὶ εἰς *Ἐπινομ. 987 d, ὅπως ἰδιαιτέρως δὲ ἐπαινεῖται εἰς τὸν μῦθον τοῦ Τιμαίου (24 c) ἡ Ἀττικὴ ὡς τόπος προκριθείς ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς, λόγῳ τῆς εὐκρασίας τῶν ὥρων, πρὸς ἔδρυσιν τῆς παλαιολιτῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας καὶ μέλλον νὰ γεννήσῃ ἄνδρας ὁμοίους πρὸς τὴν οἰκίσασαν θεάν, ἥτοι φιλοπολέμους καὶ φιλοσόφους. Καὶ εἰς τὸν Κριτίαν (109 c· πρβλ. καὶ 111 e) ἡ Ἀττικὴ χαρακτηρίζεται ὡς χώρα «οἰκεία καὶ πρόσφορος ἀρετῇ καὶ φρονήσει πεφυκνία». Παραπλήσια πρὸς τὰ τοῦ Πλάτωνος ἀποφαίνεται καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ Πολιτ. Η 7, 1327 b 23 κ.ε.

Φύσις ἄρα, κλίμα καὶ γεωγραφικὴ θέσις ηὐνῶσιν τὴν ἐκκόλαψιν τῆς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἀρετὴν τεινουσῆς ἐμφύτου ἰδιοσυστασίας τοῦ ἑλληνικοῦ γένους.

1. Βλ. Κ. Βουρβέρη, Πλάτων καὶ Κρήτη, ἐν κεφάλαιον ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἀνθρωπογεωγραφίας, «Κρητικὰ Χρονικά», τόμ. Ζ', 1953, Ἀφιέρωμα εἰς Ἴω. Καλιτσουνάκη. Βλ. καὶ Πλάτ. Νόμ. Ε 747 d κ.ε. ὡς καὶ Α 625 d.

2. Ἡρόδ. 3, 106, 1: «(Ἡ Ἑλλάς) τὰς ὥρας πολλόν τι κάλλιστα κεκορημένας ἔλαχε». Πρβλ. καὶ 1, 142 καὶ 4, 28, ἐνθα ὁ λόγος περὶ τοῦ κλίματος τῆς χώρας τῶν Σκυθῶν, καὶ 9, 122, 3.

Ἑλληνας καὶ βάρβαροι.

Εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς ἑλληνικῆς συνειδήσεως τοῦ Πλάτωνος κατέχει ἰδιάζουσαν καὶ σημαντικὴν θέσιν ἡ ἀντίθεσις Ἑλληνας-βάρβαροι, ἡ ἀποτελοῦσα καθολικὸν βίωμα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου.

Καὶ ὁ Πλάτων συμμερίζεται τὴν πανελλήνιον αὐτὴν ἀντίληψιν περὶ διαίρέσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἰς δύο κατηγορίας: τοὺς Ἑλληνας καὶ τοὺς μὴ Ἑλληνας ἢ βαρβάρους. Ἡ διάκρισις αὐτὴ ἄλλοτε μὲν εἶναι συνειδητὴ, ὡς εἶδομεν εἰς τὴν προηγηθεῖσαν ἔκθεσιν τῶν διακριτικῶν γνωρισμάτων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων βορείων καὶ ἀνατολικῶν λαῶν, ἄλλοτε δὲ ἀκολουθεῖ τὴν συνήθη γλωσσικὴν χρῆσιν. Ἐλεγχον λογικὸν τῆς διακρίσεως ταύτης κάμνει ὁ Πλάτων εἰς τὸν Πολιτικὸν του¹.

Οἱ βαρβαρικοὶ λαοί, τοὺς ὁποίους μνημονεύει ὁ Πλάτων, εἶναι οἱ Πέρσαι, οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Θρᾶκες, οἱ Σκύθαι, οἱ Καρχηδόνιοι, οἱ Φοίνικες, οἱ Ὀπικοί, οἱ Κελτοί, οἱ Ἴβηρες, οἱ Λυδοὶ καὶ οἱ Φρύγες². Περὶ τῶν λαῶν τούτων ἔχομεν ποικίλας σποραδικὰς ἀποφάνσεις τοῦ Πλάτωνος, ἀναφερομένας εἰς τὸν πολιτικόν, θρησκευτικόν, πνευματικόν καὶ ἰδιωτικὸν βίον των. Ἀναμφισβήτητον εἶναι, ὅτι ὁ Πλάτων θεωρεῖ τὴν φύσιν τοῦ βαρβαρικοῦ κόσμου διάφορον τῆς τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἡ διαφορὰ δὲ αὐτὴ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων δὲν ἔγκειται κατὰ τὸν Πλάτωνα μόνον εἰς τὸν πολιτισμόν, ἀλλὰ κυρίως καὶ πρῶτίστα εἰς τὸν φυλετικὸν καὶ λαϊκὸν χαρακτῆρα. Εἰς τὴν πλατωνικὴν ἀντίληψιν περὶ τοῦ δμαίμου καὶ ὁμοφύλου ὄλων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς φυλετικῆς διαφορᾶς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ μὴ Ἑλλήνων στηρίζεται ὀλόκληρον τὸ πλατωνικὸν κήρυγμα περὶ τῆς κοινότητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ὁμονοίας τῶν Ἑλλήνων ἀπέναντι τοῦ κινδύνου τῆς ὑποδουλώσεώς των εἰς τοὺς βαρβάρους.

Ἐκτὸς τῶν γνωρισμάτων τῶν βορείων καὶ ἀνατολικῶν βαρβαρικῶν λαῶν, τὰ ὁποῖα, ὡς εἶδομεν, ἀποδίδει εἰς αὐτοὺς ὁ Πλάτων, μνημονεύει καὶ μερικὰ ἔξωτερικὰ γνωρίσματα τῶν βαρβάρων, ὅπως ἡ παλαιότης τοῦ ἱστορικοῦ βίου των, τὸ πλῆθος, ὁ πλοῦτος, ἡ ἔκτασις τῶν ὑπ' αὐτῶν κατοικουμένων χωρῶν καὶ ὁ τρυφηλὸς βίος των.

Εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνας, συγκρίνοντες ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πτωχῶν ἱστορικῶν των γνώσεων τὸ κατ' αὐτοὺς βραχὺ ἱστορικὸν παρελθόν

1. 262 c-d. Ἐρμηνεῖαν τοῦ χωρίου τούτου βλ. ἐν Κ. Β ο υ ρ β έ ρ η, Ἡ ἔθνικὴ συνειδήσις τοῦ Πλάτωνος, σελ. 17 κ.έ., ἐνθα παρατίθενται καὶ παραπομπαὶ σχετικαὶ μὲ τὴν χρῆσιν τῶν ὄρων Ἑλλάς καὶ Ἑλληνας παρὰ Πλάτων.

2. Ἐρευναν τῶν ἱστορικῶν γνώσεων τοῦ Πλάτωνος περὶ τῶν βαρβάρων λαῶν βλ. ἐν Κ. Β ο υ ρ β έ ρ η, Αἱ ἱστορικαὶ γνώσεις τοῦ Πλάτωνος, τόμ. Α': Βαρβαρικά, Ἀθῆναι 1938.

των πρὸς τὴν ἡλικίαν τῶν παναρχαίων βαρβαρικῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἔβλεπον ἑαυτοὺς ὡς παιδιά ἐναντι ἐνηλίκων καὶ γερόντων (πρβλ. λ.χ. Ἡρόδ. 1, 60 καὶ 2, 142, Πλάτ. Τίμ. 22 a)¹.

Τὸ μέγεθος καὶ ἡ ἔκτασις τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν καὶ τὸ πλῆθος καὶ ὁ πλοῦτος τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας ἦσαν παροιμιώδη. Ἐκ τῶν πολλῶν σχετικῶν ἀποφάνσεων τοῦ Πλάτωνος² ὑπενθυμίζομεν ἐνταῦθα ὅσα λέγονται εἰς τὸν διάλογον « Ἀλκιβιάδην » κατὰ τὴν παιδαγωγούσαν σύγκρισιν τοῦ ζωηροῦ καὶ φιλοδόξου Ἀθηναίου αὐτοῦ ἐφήβου μὲ τοὺς βασιλόπαιδας τῶν Περσῶν. Μὲ ζωηρὰ χρώματα ἀπεικονίζεται ὁ ἔορτασμός τῶν γενεθλίων τοῦ βασιλέως εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἀσίαν. Πρὸς τὴν ἀφανῆ καὶ μικρὰν Σαλαμίνα καὶ τὴν Αἴγινα ἀντιβάλλεται ἡ ἀπέραντος καὶ ἀχανὴς πατρις τοῦ Ἀρταξέρξου. Ὅσον καὶ ἂν φαίνεται εἰρωνικὸν καὶ κομικὸν τὸ πλάσιον τῆς συγκρίσεως, διὰ μέσου τῶν ἀστείων αὐτῶν λόγων τοῦ Σωκράτους περὶ τῆς μικρότητος τῆς Αἰγίνης καὶ τῆς Σαλαμῖνος καὶ περὶ τῆς αἴγλης καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀχαιμενιδῶν καὶ τοῦ τεραστίου κράτους αὐτῶν διαφαίνεται ἡ συνήθης περὶ Περσῶν ἑλληνικὴ ἀντίληψις. Ἡ Ἑλλάς εἶναι βεβαίως ὑπερέτερα κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ οἱ Ἕλληνες εἶναι ὁ λαὸς τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας ἢ ἐπιμέλεια ὅμως καὶ ἡ σοφία εἶναι « τὰ μόνα ἀξία λόγου ἐν Ἑλλήσιν » (Ἀλκιβ. 123 d). Αὐτὰ μαζὶ μὲ τὴν ἀρετὴν θέτει, ὡς γνωστόν, ὁ Πλάτων εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀξιολογικῆς πυραμίδος.

Γενικῶς παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ παρὰ Πλάτωνι εἰκὼν τῆς φύσεως τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς οὐσίας τοῦ βαρβαρικοῦ κόσμου περιελάμβανε τὰ γνωστά εἰς τοὺς Ἕλληνας τῶν χρόνων του στοιχεῖα. Ἀλλὰ ἡ φιλοσοφικὴ ἐρμηνεία καὶ ἠθικὴ ἀξιολόγησις τῶν στοιχείων αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἦτο εἰς πολλὰ σημεῖα διάφορος τῆς γνώμης τῶν πολλῶν ὁμοφύλων του. Δὲν ἦτο βεβαίως ὁ Πλάτων θαυμαστής τοῦ περσικοῦ πλοῦτου καὶ δὲν ἐταύτιζεν, ὅπως πολλοὶ ἄνθρωποι³, τὴν ὑπαρξίν ὑλικῶν ἀγαθῶν μὲ τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν. Τὸν μέγαν βασιλέα, ὅστις κατὰ τὴν συνήθη ἀντίληψιν τῶν ἀρχαίων ἦτο ἀνυπερέβλητον παράδειγμα εὐδαίμονος ἀνθρώπου, δὲν ἐθεώρει ὁ Πλάτων « ὄντως εὐδαίμονα » (Σοφ. 230 e) καὶ τὴν μηδικὴν παιδείαν ἐχαρακτήριζε διεφθαρμένην ὑπὸ τῆς « λεγομένης », τῆς νομιζομένης εὐδαιμονίας (Νόμ. Γ 695 a)· εὐδαίμων ἦτο κατὰ τὸν Πλάτωνα μόνον ὁ φιλόσοφος βίος καὶ ὁ φιλόσοφος βασιλεὺς.

Ἦσαν ἄραγε ἐν παντὶ ὑπέρτεροι τῶν βαρβάρων οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ Πλάτωνος ; Ἴδου ἐν εἰδικώτερον θέμα, τὸ ὁποῖον θέτει ἡ

1. Ἀποφάνσεις τοῦ Πλάτωνος περὶ τῆς παλαιότητος τῶν βαρβάρων βλ. ἐν Κρατ. 409 d κ.έ., 425 e, 426 a, Νόμ. Β 656 d κ.έ., *Ἐπινομ. 987 a.

2. Πολιτ. 262 d, Μενέξ. 240 a, Ἀλκιβ. 120 e κ.έ., Νόμ. Γ 637 e, 694 κ.έ.

3. Πρβλ. Νόμ. Θ 870 a-b.

ἔρευνα τῆς ἑλληνικῆς συνειδήσεως τοῦ Πλάτωνος. Φυσικὸν εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι, ἐφόσον ὁ Πλάτων ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ψυχῆς ἀπέδιδε τὰ πρωτεία εἰς τὸ λογιστικόν, τασσόμενον ὑπὲρ τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητόν, ἔτασσε κατ' ἀρχὴν τὸν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνος ἐκπροσωπούμενον ἀνθρώπινον τύπον τοῦ φιλομαθοῦς καὶ φιλοσόφου ὑπὲρ τοὺς βαρβαρικοὺς ἀνθρωπίνους τύπους τοῦ θυμοειδοῦς καὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καὶ φιλοχρημάτου. Ὡς γνῶρισμα τῆς ὑπεροχῆς τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ τοὺς βαρβάρους τονίζεται (*Ἐπιν. 987 d-e' πρβλ. Ἰσοκρ. Πανηγ. 10, 40), ὅτι οὗτοι τελειοποιοῦν ὅ, τι παραλάβουν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους· ἐπίσης ἐξαιρεται ἡ φιλοξενία τῶν Ἑλλήνων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ξενηλασίας τῶν «*θρεμμάτων*» τοῦ Νείλου Αἰγυπτίων (Νόμ. ΙΒ 953 e).

Ἄλλ' ὅμως κακὴ διαπαιδαγώγησις τῶν Ἑλλήνων, τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ὁποίας ἐξεθέσαμεν διὰ μακρῶν ἀλλαχού¹, εἶχε προκαλέσει φθορὰν εἰς τοὺς Ἑλληνας, τὸν λαὸν τοῦτον τοῦ λόγου, ἡ δὲ εἰκὼν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος, ὅτε τὴν Ἑλλάδα ἐλυμαίνετο ἡ διχόνοια καὶ ἠπείλει ὁ ἀπὸ βαρβάρων κίνδυνος, εἶχε πείσει τὸν Πλάτωνα, ὅτι μόνη ἡ ἀνακαίνισις τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου διὰ τῆς ἀθηνικῆς παιδείας καὶ μόνη ἡ ἀνασύνταξις του διὰ τῆς φιλοσόφου πολιτικῆς ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀρχαίαν φύσιν καὶ τάξιν καὶ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἱστορικῆς ἀποστολῆς των.

Συγκρίσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων σχετικὰς μὲ ἤθη καὶ ἔθιμα, μορφὰς καὶ τρόπους ζωῆς καὶ ἐκδηλώσεις ἐν γένει πολιτισμοῦ εὐρίσκομεν πολλὰς εἰς τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος², μὴ ἐνδιαφερούσας ἀμέσως τὴν παροῦσαν συνοπτικὴν ἐργασίαν.

Εἰς τὰς συγκρίσεις αὐτὰς Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ὑπάρχει γενικῶς ἀντικειμενικότης καὶ ἀπροκαταληψία τοῦ Πλάτωνος. Δὲν ἔλλειπουν δὲ καὶ περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἐξαιρεται ἡ ὑπεροχὴ βαρβάρων ὑπὲρ τοὺς Ἑλληνας. Οὕτω λ.χ. ἐπαινεῖται ἡ παρὰ τοῖς Καρχηδονίοις ἀπαγόρευσις τῆς οἰνοποσίας κατὰ τὰς ἐκστρατείας καὶ εἰς ἄλλας τινὰς περιπτώσεις, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἐν Κρήτῃ καὶ Λακεδαίμονι ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ οἴνου κρατούντα. Ὁ Δαρεῖος θεωρεῖται ὑπέρτερος Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου, διότι ὁ τελευταῖος δὲν κατώρθωσε νὰ ἔχη συνεργάτας εἰς τὴν ἀρχὴν οὐδὲ αὐτοὺς τοὺς ἀδελφούς του, τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος ἀνέθρεψε καὶ ἐπαίδευσεν. Πολιτιστικὰ εὐρήματα τῶν βαρβάρων ἀναγνωρίζονται, ἴδια τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν εὕρεσιν τῆς ἀστρονομίας, τῆς γεωμετρίας, τῆς γραφῆς κλπ. καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθηματικῶν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους.

1. Κ. Ι. ΒΟΥΡΒΕΡΗ, Κράτος καὶ παιδεία κατὰ τὸν Πλάτωνα, σελ. 12 κ.ἑ.

2. Λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῶν συγκρίσεων τούτων μετὰ παραπομπῶν εἰς τὰ οἰκεία ἔργα τοῦ Πλάτωνος βλ. εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν μελέτην ἡμῶν περὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τοῦ Πλάτωνος, σελ. 30 κ.ἑ.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἀναγνώρισις τῆς ἀξίας ὠρισμένων εὐρημάτων καὶ μορφῶν βίου τῶν βαρβάρων παρεκίνησε πολλοὺς εἰς τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ὁ Πλάτων, εἰς τὸν « ἄνθρωπον » ἀπλῶς ἀποβλέπων καὶ ἀποσκοπῶν εἰς τὴν ἔξυγιάνσιν αὐτοῦ, παρεβλεπε τὰς διαφορὰς τῆς φυλῆς καὶ τοῦ ἐθνικοῦ καὶ λαϊκοῦ χαρακτῆρος καὶ ὅτι μὲ τὴν γέφυραν τοῦ ἀνεθνοῦς ἀνθρωπισμοῦ ἐγεφύρωσε τὸ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ μὴ Ἑλλήνων χάσμα τῆς παραδόσεως. Ἀντιθέτως πρὸς αὐτοὺς πολλοὶ θεωροῦν τὸν Πλάτωνα πιστὸν εἰς τὴν παράδοσιν, θιασώτην τῆς ἀρχαίας παιδείας καὶ ἀρετῆς κατὰ τὰ πρότυπα τῶν Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων. Πολλάκις δὲ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν νεωτέρων κοσμοθεωρητικῶν σχημάτων καὶ μεθόδων ζητεῖται ἢ κατὰ δογματικὸν τρόπον τοποθέτησις τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸν χῶρον τῆς προοδευτικότητος ἢ τῆς συντηρητικότητος. Ὅλαι αὐταὶ αἱ ἐρμηνευτικαὶ ἀπόπειραι τῆς προσωπικότητος τοῦ Πλάτωνος εὐρίσκονται ἔξω τῆς ἐπιστημονικῆς θεωρήσεως τοῦ φιλοσόφου τούτου, ἢ ὅποια δὲν εὐσταθεῖ παρὰ μόνον ὅταν στηρίζεται εἰς τὴν ἔρηναν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ πλατωνικοῦ κεμένου ἐντὸς ἀμιγῶς καὶ γνησίας πλατωνικῆς ἀτμοσφαιράς καὶ ἀξιολογήσεως μὲ πλατωνικὰ κριτήρια, ἄσχετα πρὸς νεωτέρας ἀντιλήψεις καὶ προσωπικῶς χρωματισμένας κλίσεις, τάσεις καὶ ροπὰς τῶν ἐκάστοτε ἐρμηνευτῶν. Ἡ δι' αὐστηρῶς ἐπιστημονικῆς μεθόδου νέα εἰκὼν τοῦ Πλάτωνος ἐνέχει ἐν ἔκδηλον, θεμελιῶδες γνώρισμα : τὸ πολιτικὸν - παιδαγωγικόν. Ἀπὸ αὐτὸ δὲ τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῆς προσωπικότητος τοῦ Πλάτωνος ἀπέρρευσε ὄχι μόνον ἡ τιτανικὴ σύλληψις τοῦ ἰδανικοῦ τοῦ φιλοσόφου βασιλέως καὶ τοῦ ὄντος παιδαγωγούντος κράτους, ἀλλὰ καὶ ἡ ρεαλιστικὴ καὶ δξεῖα παρατήρησις τῆς συγχρόνου μὲ αὐτὸν ἑλληνικῆς πολιτικῆς ζωῆς καὶ ἡ διὰ βίου ἐσωτερικὴ πολιτικὴ δράσις τοῦ Πλάτωνος πρὸς ἀναμόρφωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἦτο βεβαίως φίλος τῆς ὕγιους παραδόσεως καὶ νοσταλγὸς τῶν πατρῶων ἡθῶν καὶ τῆς ἀρχαίας ἀρετῆς ὁ Πλάτων, ἀλλ' ἦτο καὶ θεωρητικὸς δημιουργὸς νέας πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς ἑλληνικῆς ζωῆς. Ἡ πολιτικὴ του σκέψις, δημιουργικὴ καὶ αὐτάρκης, δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἐκδηλωθῇ μὲ πράξεις ἐξωτερικὰς ἀναμειξέως εἰς τὴν ἐνεργὸν πολιτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηνῶν τῆς παρακμῆς, ἦτο ριζωμένη εἰς τὸ ἔδαφος τοῦ συγχρόνου τοῦ ἑλληνικοῦ βίου καὶ πρὸς τὸ μέλλον τούτου ἐστρέφετο ἡ πολιτικὴ θέλησις τοῦ κατ' ἔξοχὴν Ἑλληνοῦ τούτου πολιτικοῦ φιλοσόφου.

Συμπέρασμα : Μέσα εἰς τὸ καθαρῶς ἑλληνικὸν πλαίσιον τῆς πολιτικῆς δημιουργίας τοῦ Πλάτωνος δὲν ὑπῆρχε, δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρχη χῶρος διὰ τοὺς μὴ Ἑλληνας. Ἐκ μέρους τῶν βαρβάρων ἐπεκρέματο διαρκῆς κίνδυνος κατὰ τῆς Ἑλλάδος, τελείως συνειδητὸς εἰς τὸν Πλάτωνα. Πρέπει νὰ ἀγνοήσῃ κανεὶς τὰς ἀπεριφράστους διαπιστώσεις τοῦ Πλάτωνος περὶ φυλετικῆς διαφορᾶς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, νὰ ἀγνοήσῃ τὸ ἀγωνιώδες κήρυγμά του ὑπὲρ τῆς ὁμοιοῖας τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ ὀμιλῇ περὶ κοσμοπολιτισμοῦ

ἢ ἀνεθνῶς ἀνθρωπισμοῦ τοῦ Πλάτωνος. Ἔπειτα, κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὴν ὑγιᾶ ἑλληνικὴν παράδοσιν, « ἄνθρωπος » εἰς τὸν αἰσθητὸν κόσμον ἔξω χώρου καὶ χρόνου δὲν ὑπῆρχε. « Πολίτης - ἄνθρωπος » ὑπῆρχε, δυαδικὴ καὶ διφυῆς μονάς, τῆς ὁποίας ἐκάστη ἐκ τῶν δύο φύσεων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ νοηθῇ ἀνευ τῆς ἄλλης. Ἄλλὰ ὁ πολίτης ἦτο μέλος τοῦ ὄργανικοῦ συνόλου, τῆς « πόλεως », ἡ δὲ πολιτεία, τὴν ὁποίαν ἴδρυνεν ὁ φιλόσοφος ἰδρυτής, ἦτο ἑλληνικὴ: « ἦν σὺ πόλιν οἰκίζεις, οὐχ' ἑλληνίς ἔσται; δεῖ γ' αὐτήν, ἔφη » (Πολιτ. Ε 470ε).

Δὲν κατέλυσε ἄρα ὁ Πλάτων οὔτε τῆς φυλῆς οὔτε τοῦ λαοῦ τὰ ὄρια, δὲν ἠγνόησε τὸν πολίτην, ἵνα ἴδῃ τὸν ἄνθρωπον, δὲν θεωρῆσεν ἀδιάφορος Ἕλληνας καὶ μὴ Ἕλληνας, δὲν ἀντέταξε τὸν ἀνεθνη ἀνθρωπισμὸν εἰς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν· τουναντίον ἔγινε συνεχιστὴς τῆς παραδόσεως αὐτῆς καὶ συγχρόνως ἀναμορφωτὴς καὶ ἀνακαινιστὴς διὰ τῆς πολιτικῆς σκέψεως καὶ τῆς πολιτικῆς του φιλοσοφίας. Ἄν εἰς μερικὰ σημεῖα τῶν διαλόγων γίνε-ται θεώρησις Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ἐντελῶς ἀδιακρίτως καὶ ἐν ἰσονομίᾳ, εἶναι προφανὲς εἰς αὐτὰ τὰ σημεῖα τὸ ἀπλοῦν γνωστικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ θεωρητικοῦ καὶ ἡ τάσις του νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς φιλοσοφικὰς ἀνάγκας τῆς στιγμῆς διὰ τοῦ προχειροῦ ὕλικου τῆς μνήμης. Καί, ἂν κάπου μνημοσεύωνται θεσμοὶ ἢ ἔθιμα τῶν βαρβάρων ἄξια μιμήσεως, τοῦτο οὐδὲν ἄλλο σημαίνει παρὰ ἀκριβῶς τὸ ὑπὲρ τῶν ὁμοφύλων ἐνδιαφέρον τοῦ πνευματικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἀναμορφωτοῦ. Οὐδεὶς βαρβαρικός θεσμὸς καὶ οὐδὲν βαρβαρικὸν εὔρημα εἶναι ἱκανὸν ἀντιστάθμισμα τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου καὶ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας.

Τὸ « κοινὸν τῶν Ἑλλήνων ». Ὁ ἀπὸ τῶν βαρβάρων κίνδυνος.

Εἰς τὸν διάλογον « Μενέξενον » ἐξαιρεται ἡ διαγωγή τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν ἐν Σφακτηρίᾳ τῷ 425 π.Χ. νίκη των, ὅτε οὗτοι ἐφείσθησαν τῆς ζωῆς τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ συλληφθέντων ἀντιπάλων των καὶ « εἰρήνην ἐποιήσαντο (ἐννοεῖται ἡ Νικιέιος εἰρήνη τοῦ 421 π.Χ.), ἡγούμενοι πρὸς μὲν τὸ ὁμόφυλον μέχρι νίκης δεῖν πολεμεῖν καὶ μὴ δι' ὄργην ἰδίαν πόλεων τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων διολλύναι, πρὸς δὲ τοὺς βαρβάρους μέχρι διαφθορᾶς ». Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ « Μενεξένου » εἶναι κατὰ τοῦτο χαρακτηριστικόν, διότι, παρεμβαλλόμενον εἰς τὸν ἔπαινον τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων, υπερτάσσει τῶν ἐπὶ μέρους ἑλληνικῶν πόλεων τὴν μεγαλυτέραν κοινότητα τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ κόσμου. Τὴν ἐνότητα τῆς κοινότητος ταύτης τῶν Ἑλλήνων δὲν ἔπρεπε κατὰ τὸν Πλάτωνα νὰ παραβλάπτουν αἱ διχόνοιαι, ἐχθρότητες καὶ μνησικακίαι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων πρὸς ἀλλήλας. Ὅπως ὑπάρχει διὰ τὸν Πλάτωνα τὸ κοινὸν τῆς γενετήρας του πόλεως, ἡ ἀθηναϊκὴ κοινότης, τὴν φωνὴν τῆς

ὁποίας ἐκφράζει ὁ διάλογος «Κρίτων» ὡς φωνὴν τῆς αἰωνίας ιδέας τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας, οὕτω ὑπὲρ τὸ κοινὸν τοῦτο τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰς ἄλλας ἐπὶ μέρους κοινότητος τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ὑπάρχει ζωντανὴ εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Πλάτωνος ἡ ιδέα τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὑπερατομικὴ ἠθικὴ μονὰς τῆς κοινότητος τῶν Πανελλήνων, ἡ ιδέα τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος. Συνεπικὸς δεσμὸς τῶν μελῶν τῆς κοινότητος αὐτῆς τῶν Πανελλήνων, εἶναι, εἶδομεν, τὸ ὄμαιμον, τὸ ὁμόφυλον, τὸ φιλομαθὲς καὶ τὸ ὁμόγλωσσον, τὸ «ἑλληνίζειν»¹. Οἱ Ἀθηναῖοι χαρακτηρίζονται ἐν Μενεξ. 241 e κέ.² πρόμαχοι ἑαυτῶν καὶ «τῶν ἄλλων ὁμοφώνων», ὁμογλώσσων Ἑλλήνων, ἐναντίον τῶν βαρβάρων, μὲ ζωηρὰ δὲ χρώματα ἐκφράζεται εἰς τὴν Η ἐπιστολὴν (353 e) ὁ φόβος τοῦ Πλάτωνος διὰ τὴν ἀπειλούμενην ἔκλειψιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν Σικελίᾳ, ἡ ὁποία διέτρεχε μέγιστον κίνδυνον ὑποδουλώσεως εἰς τοὺς Καρχηδονίους καὶ τοὺς Ὀπικούς.

Εἶναι εὐνόητον, ὅτι ἡ κοινότης αὐτὴ τῶν Ἑλλήνων κατὰ Πλάτωνα εἶναι πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς φύσεως καὶ τελείως ἀπηλλαγμένη πολιτικῆς χροιάς. Ἐτονίσαμεν ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι τόσον πρὸς τὸν Ἰσοκράτη, ὅσον καὶ πρὸς τὸν Πλάτωνα καὶ τοὺς λοιποὺς θιασώτας καὶ κήρυκας τῆς ὁμονοίας τῶν Πανελλήνων ἦτο ξένη ἡ ιδέα τῆς πολιτικῆς ἐνότητος τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ὁ Πλάτων μὲ τὰς ἐκφράσεις τοῦ «τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων», «πάντες οἱ Ἕλληνες» κ.τ.δ. δὲν νοεῖ βεβαίως τὸ πολιτικῶς συντεταγμένον σύνολον τῶν ὁμαίων, ὁμοφύλων καὶ ὁμογλώσσων, δηλαδὴ ἓνα εὐρύτατον πολιτικὸν συνασπισμὸν τῶν Ἑλλήνων, παραπλήσιον πρὸς τὰ γνωστὰ «κοινὰ» τῶν Θεσσαλῶν, τῶν Ἀρκάδων κλπ. Τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν Πλάτωνα εἶναι ἐν πνευματικῶν σύνολον, μία ἠθικὴ ὁλότης, τῆς ὁποίας ἐπιβάλλεται ἢ ἐκ παντὸς τρόπου τόνωσις τῆς ἠθικῆς συνοχῆς. Μεταξὺ τῆς ἠθικῆς αὐτῆς ὁλότητος τῶν Πανελλήνων καὶ τῶν ἐπὶ μέρους ἑλληνικῶν πολιτικῶν κοινοτήτων ὑπάρχει ἀμοιβαία ἐπίδρασις. Πᾶσα φθορὰ ἢ βλάβη τῶν ἐπὶ μέρους Ἑλλήνων ἢ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων βλάπτει καὶ τὸ ἑλληνικὸν σύνολον. Καὶ ἀντιστοίχως ἡ χαλάρωσις τῆς ἠθικῆς συνοχῆς τοῦ συνόλου ἀποτελεῖ κίνδυνον καὶ δι' αὐτὴν τὴν φυσικὴν ὑπόστασιν καὶ διατήρησιν τῶν ἐπὶ μέρους τοῦ συνόλου.

Ὁ Πλάτων διὰ τοῦ κηρύγματός του περὶ τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς ὁμονοίας τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ καθήκοντος τῆς φιλίας τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους καταλαμβάνει μίαν ἀπὸ τὰς ἐπιφανεστέρας θέσεις εἰς τὴν χορείαν τῆς λεγομένης πανελληνίου κινήσεως ἢ ιδέας τῶν Πανελλήνων, τῆς ὁποίας ἄλλος ἐπι-

1. Πρβλ. Μέν. 82 b, Χαρμ. 159 a, Ἀλκιβ. 111 a, Κρατ. 409 e κ.ά., Τίμ. 21 e, Κριτί. 113 a κ.ε., 114 b).

2. Βλ. Κ. Ι. Β ο υ ρ β ε ρ η, Συμβολὴ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ «Μενεξένου» τοῦ Πλάτωνος ('Ἐπιστ. Ἐπετ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης 1947). Θεσσαλονίκη.

φραγῆς θιασώτης ὑπῆρξεν ὁ Ἴσοκράτης. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Ἴσοκράτης παρέχει συγκεκριμένον πρόγραμμα πολιτικῆς, πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς λεγομένης πανελληνίου ἰδέας, οἱ πλατωνικοὶ διάλογοι, εἰς τοὺς ὁποίους ματαίως θὰ ἀνεζήτηται κανεὶς συστηματικὴν διαπραγματέυσιν τῶν προβλημάτων, ἀρκοῦνται εἰς νύξεις, ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐνυφασμένας, αἱ ὁποῖαι συνοψίζονται εἰς τὸ ἑξῆς αἵτημα: Ἐπιφυγὴ τῆς μεταξὺ τῶν ὁμοφύλων ἐχθρας, τῆς «στάσεως», ἢ τουλάχιστον ὅσον τὸ δυνατόν ἠπιωτέρα ἐκδήλωσις τῶν ἀντιθέσεων τῶν ἐπὶ μέρους ἑλληνικῶν πόλεων ἢ τῶν πολιτικῶν μερίδων ἐκάστης πόλεως πρὸς ἀλλήλας: «πρῶτον μὲν ἀνδραποδισμοῦ πέρι, δοκεῖ δίκαιον Ἑλλήνας Ἑλληνίδας πόλεις ἀνδραποδίζεσθαι, ἢ μὴδ' ἄλλη ἐπιτρέπειν κατὰ τὸ δυνατόν καὶ τοῦτο ἐθίζειν, τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους φεῖδεσθαι, ἐλλαβουμένους τὴν ὑπὸ τῶν βαρβάρων δουλείαν; Ὅλω καὶ παντί, ἔφη, διαφέρει τὸ φεῖδεσθαι. Μὴδὲ Ἑλληνα ἄρα δοῦλον ἐκτῆσθαι μῆτε αὐτούς, τοῖς τε ἄλλοις Ἑλλήσιν οὕτω συμβουλεύειν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη· μᾶλλον γ' ἂν οὖν οὕτω πρὸς τοὺς βαρβάρους τρέποντο, ἑαυτῶν δ' ἀπέχοντο» (Πολιτ. Ε 469 b-c). Ἀξίζει νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα δύο τραγικὰς ἐπιφωνήσεις γνησίας ἑλληνικῆς ἐξάσεως. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ ἑξῆς τοῦ σοφιστοῦ Γοργίου ρῆσις τοῦ «Ἐπιταφίου» του: «τὰ μὲν κατὰ τῶν βαρβάρων τρόπαια ἔμνονος ἀπαιτεῖ, τὰ δὲ κατὰ τῶν Ἑλλήνων θέρους» (Diels II⁵, σ. 285, Ἄπ. 5 b). Ἡ δευτέρα εἶναι ἐν μνημειῶδες ἀπόσπασμα τῆς «Πολιτείας» τοῦ Πλάτωνος: «οὐδ' ἄρα τὴν Ἑλλάδα Ἑλληνες ὄντες κερσοῦσιν, οὐδὲ οἰκήσεις ἐμπρήσουσιν, οὐδὲ ὁμολογήσουσιν ἐν ἐκάστη πόλει πάντας ἐχθροὺς αὐτοῖς εἶναι, καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας, ἀλλ' ὀλίγους ἀεὶ ἐχθροὺς τοὺς αἰτίους τῆς διαφορᾶς καὶ διὰ ταῦτα πάντα οὕτε τὴν γῆν ἐθελήσουσιν κείρειν αὐτῶν, ὡς φίλων τῶν πολλῶν, οὕτε οἰκίας ἀνατρέπειν, ἀλλὰ μέχρι τούτου ποιήσονται τὴν διαφορὰν, μέχρι οὗ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναίτιων ἀλγοῦντων δοῦναι δίκην. Ἐγὼ μὲν, ἔφη, ὁμολογῶ οὕτω δεῖν πρὸς τοὺς ἐναντίους τοὺς ἡμετέρους πολίτας προσφέρεσθαι πρὸς δὲ τοὺς βαρβάρους, ὡς νῦν οἱ Ἑλληνες πρὸς ἀλλήλους» (Πολιτ. Ε 471 a κ.ἑ. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. Ζ 336 e).

Ἡ φιλία καὶ ἡ ὁμόνοια εἶναι δύο καταστάσεις πολιτικῆς ὑγείας, τῶν ὁποίων ἀντίστοιχα φαινόμενα πολιτικῆς παθολογίας εἶναι τὸ μισεῖν καὶ τὸ στασιάζειν (Ἄλκιβ. 126 b κ.ἑ. Πρβλ. Εὐθυδ. 292 b, Νόμ. Δ 708 c, Ε 738 d, Σ 771 d, Σ 759 b).

Γενικῶς παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ Πλάτων ἐπιλαμβάνεται πάσης εὐκαιρίας διὰ νὰ ἐξάσῃ τὴν ἀξίαν τῆς φιλίας καὶ τῆς ὁμονοίας διὰ τὰς ἐπὶ μέρους ἑλληνικὰς πόλεις, ὅσον καὶ διὰ τὴν ὅλην Ἑλλάδα.

Τὴν ἑλληνικὴν συνείδησιν τοῦ Πλάτωνος διαφοτίζει καὶ ἡ σχέσις του πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν. Οἱ τονίζοντες τὸ ἀναμορφωτικόν, πολιτικὸν καὶ παιδαγωγικὸν ἔργον τοῦ Πλάτωνος ἴσως διερωτῶνται ἐν προκειμένῳ: εἶναι ὁ ἀνανεωτὴς τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς Πλάτων φίλος τῆς παραδόσεως; Δὲν

ὑπάρχει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο μία μεγάλη ἀντινομία τοῦ Πλάτωνος; Νομίζομεν, ὅτι ὁ θεωρῶν τὰς μεγάλας προσωπικότητας δὲν πρέπει νὰ σπεύδῃ εἰς διαπίστωσιν ἀντινομῶν καὶ ἀντιφάσεων, ἀλλὰ νὰ προσπαθῇ νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν κατανόησιν αὐτῶν δι' ἐντατικῆς καὶ πολυπλεύρου ἐρμηνευτικῆς ἐργασίας. Ὁ Πλάτων, μὲ τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν δημιουργίαν του, δὲν ἀπέκοψε τὸ νῆμα τῆς ὑγιούς παραδόσεως, τῆς ὁποίας σύμβολα ἦσαν ὁ Λυκοῦργος, ὁ Σόλων καὶ οἱ μαχηταὶ τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Σαλαμίνος· τὴν παράδοσιν ταύτην ὁ Πλάτων ἐζήτησε μόνον νὰ ἀποκαθάρσῃ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον προσάψει εἰς αὐτὴν κακοὶ πολιτικοὶ καὶ πνευματικοὶ φορεῖς τῆς. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέβη ὁ Πλάτων νοσταλγὸς συγχρόνως καὶ ἀρνητῆς, συνεχιστῆς καὶ δημιουργός, φίλος καὶ ἀνακαινιστῆς τῆς ὑγιούς κληρονομίας, πολέμιος τῶν ἐκτροπῶν ἀπὸ τὴν παράδοσιν. Ἡ δημιουργικὴ σύνθεσις τοῦ παλαιοῦ μὲ τὸ νέον εἶναι ἴδιον τῶν μεγάλων διανοιῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἐλαστικότης καὶ ἡ πολυμέρεια δὲν χωρεῖ εἰς τοὺς τύπους καὶ τὰ σχήματα τῆς μονοπλεύρου καὶ στενῆς ἐρμηνείας.

Ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν ἤντησεν ὁ Πλάτων τὸν σεβασμὸν του πρὸς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ τὸν «πάτριον θεόν». Ἐκεῖθεν ἡ «θεία πρόσησις» (Χαρμ. 164 d) τοῦ «γῶθι σαυτόν», ἡ ἐντολή, εἰς τὴν ὁποίαν ὑλήκουσεν ὁ Σωκράτης καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλει καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης νὰ πειθαρχήσῃ¹.

Γνησίως ἑλληνικὸς εἶναι καὶ ὁ νόμος τοῦ Πλάτωνος περὶ συμμετοχῆς εἰς τοὺς τέσσαρας πανελληνίους ἀγῶνας, τὰς κοινὰς τῶν Ἑλλήνων θυσίας καὶ θεωρίας, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν σοβαροὺς παράγοντας τῆς ἠθικῆς συνοχῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ².

Αἱ θρησκευτικαὶ διατάξεις τῶν πλατωνικῶν «Νόμων» ἔχουν τὰς ρίζας των εἰς τὸν ἑλληνικὸν θρησκευτικὸν βίον τῆς παραδόσεως (Νόμ. Γ 715 e κ.έ., Δ 717 b κ.ά.). Οἱ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ συνόντες καὶ ἐταῖροι ἀπετέλουν θίασον, θρησκευτικὴν κοινότητα, λατρεύουσαν τὰς Μούσας, ἡ δὲ ἡμέρα τῶν γενεθλίων τοῦ Μουσηγέτου Ἀπόλλωνος, τοῦ ὁποίου ἡ λατρεία εἶχε προαγάγει σοβαρῶς τὴν ἠθικὴν συνοχὴν τῶν Ἑλλήνων, ὥρισθη καὶ ὡς ἡμέρα, ἀφιερωμένη εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς σχολῆς μετὰ τὸν θάνατόν του. Ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν ἐκπηγάζουν αἱ διατάξεις τῆς πλατωνικῆς νομοθεσίας περὶ τιμῶν τῶν γονέων (Νόμ. Δ 717 b) καὶ περὶ τῆς πατρίου

1. Ἀλκιβ. 124 a· πρβλ. Πρωτ. 343 b, Φαῖδρ. 229 e, Φίλ. 48 c, Νόμ. ΙΑ 923 a, Πολιτ. Δ 427 b κ.έ., Ε 469 a κ.έ., Νόμ. Τ 759 c· πρβλ. Η 828 a, Γ 686 a, Θ 856 e, 865 b, 871 d, ΙΑ 914 a· πρβλ. καὶ Εὐθύδ. 299 c, Φαῖδρ. 235 d, Πολιτ. Δ 427 c. Ἐπὶ πλεόν μνημονεύονται τὰ μαντεῖα τῆς Δωδώνης καὶ τοῦ Ἀμμωνος, Νόμ. Ε 738 b-c· πρβλ. Πολιτικ. 257 b καὶ Φαῖδρ. 244 b, 274 d, 275 c.

2. Νόμ. ΙΒ 950 e· πρβλ. καὶ Νόμ. ΙΒ 947 a, 951 a κ.έ., Ἰππ. ἐλ. 363 c, Πολιτ. Ε 465 d· πρβλ. καὶ Λύσ. 205 c, Νόμ. Ζ 822 b, Η 840 a, Φαῖδρ. 236 b, Ἰππ. ἐλ. 368 b.

φιλοξενίας (Νόμ. IB 949 e κ.ε., πρβλ. E 729 e κ.ε., Ἐπιστ. Z 336 d), πρὸς τὴν ὁποίαν ἀντιβάλλεται ἡ ἀξενία τῶν Αἰγυπτίων. Καὶ γενικῶς ὡς βάσις τῆς ὅλης νομοθεσίας τοῦ Πλάτωνος ὑπόκειται τὸ ἑλληνικὸν δίκαιον καὶ ὁ καθόλου ἑλληνικὸς βίος τῆς παραδόσεως. Τὸν σεβασμὸν τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὰ καθιερωμένα καὶ τὰ πάτρια μαρτυρεῖ καὶ ἡ σφοδρὰ ἀντίθεσις του πρὸς τὰς καινοτομίας εἰς τὴν μουσικὴν καὶ τὴν χορείαν, τὴν ποίησιν καὶ τὴν τέχνην, διὰ τῶν ὁποίων εἰσάγεται καὶ διαδίδεται τὸ πνεῦμα τῆς παρανομίας. Τὰ ἐπίθετα «πατρῶος» καὶ «πάτριος» συχνότατα συνάπτονται εἰς τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος μὲ οὐσιαστικά, δηλοῦντα θεμελιώδης ἀξίας τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως: π. ἀρετῆ, π. θεός, π. ἱερά, π. ἔθνη, π. νόμιμα κλπ.¹

Οἱ διάλογοι τοῦ Πλάτωνος εἶναι ἡ ἱερὰ κιβωτός, ἡ ὁποία διεφύλαξε καὶ ἐθέρμανε τὰ τιμιώτατα ζώπυρα τῆς ἑλληνικῆς ἀξιολογικῆς παραδόσεως: τὴν πάτριον σολώνειον εὐνομίαν, τὸ εὐγενὲς ἀγωνιστικὸν πνεῦμα τῆς φυλῆς, τὸ ἰδεῶδες «τῶν καλῶν σωμάτων καὶ γενναίων ψυχῶν», τῆς ἰσορροποῦ ἀρμονίας μεταξὺ τῆς ἀσκήσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς μορφώσεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος, τὸ πολιτικὸν ἦθος, τὴν καθήλωσιν εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος, τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν φιλοπατρίαν, ὅπως τὴν ὑμνεῖ καὶ τὴν ἐκφράζει ὁ διάλογος Κρίτων καὶ ἡ διὰ βίου προσπάθεια τοῦ Ἑλληνικοῦ φιλοσόφου πρὸς πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἀναδημιουργίαν τοῦ κόσμου τῶν ὁμαίμων, ὁμοφύλων καὶ ὁμογλώσσων του.

Ἡ παρὰ Πλάτωνι συνείδησις τῆς κοινότητος τῶν Πανελλήνων χαρακτηρίζεται καὶ ἀπὸ ἓν ἀκόμη βασικὸν γνώρισμά της: τὴν συνείδησιν τοῦ κινδύνου τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς βαρβάρους. Τὸν κίνδυνον αὐτὸν ὁ Πλάτων δὲν θεωρεῖ ἐφήμερον, οὔτε στρεφόμενον ἐναντίον ὠρισμένου μόνου μέρους τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ μόνιμον καὶ διαρκῆ. Διότι ἀφορμᾶται ὄχι ἀπὸ ἐξωτερικὰ καὶ τυχαῖα αἷτια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν θεμελιώδη ἀντίθεσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν βαρβαρικὸν κόσμον.

Ὁ Ἡρόδοτος, ὡς γνωστόν, ἐθεώρει τοὺς μηδικοὺς πολέμους ὡς ἓν ἐπεισόδιον μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας μακροαίωνος ἀνταγωνισμοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν ἀρχὴν παρέχει ἡ ἔρμηνεία τοῦ μύθου τῆς ἀρπαγῆς τῆς Ἰούς. Καὶ εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Πλάτωνος ἡ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας ἀντίθεσις ἦτο ὑπόθεσις αἰῶνων. Φορεῖς τοῦ ἔκ τῆς Ἀσίας κινδύνου κατὰ τὸν Πλάτωνα ἦσαν παλαιότερον μὲν οἱ Ἀσσύριοι, ἔπειτα δὲ οἱ Πέρσαι. Ὡς πρῶτον μέσον ἀποτροπῆς τοῦ βαρβαρικοῦ κινδύνου ὁ Πλάτων ἐθεώρησε τὸν συνασπισμὸν τῶν τριῶν δωρικῶν πολιτειῶν (Σπάρτη, Μεσσήνη, Ἄργος), αἱ ὁποῖαι ἰδρύ-

1. Νόμ. Δ 717 b, Εὐθυδ. 302 b, Νόμ. Θ 881 d, Χαρμ. 157 e, Μενέξ. 249 a, Νόμ. ΙΑ 923 d, Ἐπιστ. Z 332 e, Νόμ. Σ' 785 a, Ἐπιστ. Η 357 b, Πολιτ. Δ 427 c, Νόμ. Β 680 a, Z 793 a, IB 959 b, 947 c, Πολιτικ. 290 e, Νόμ. Z 793 b, Πολιτικ. 295 a, 298 d, 301 a, Πολιτ. Z 538 d κλπ.

θησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἑρακλειδῶν. Ἄτυχῶς ὁ συνασπισμὸς αὐτὸς δὲν εἶχε μακρὸν βίον, διότι οἱ βασιλεῖς τοῦ Ἄργου καὶ τῆς Μεσσηνίας δὲν ἐνέμειναν εἰς τὰ ἐν ἀρχῇ συμφωνηθέντα, οὕτω δὲ «αὐτοῦς ἄμα καὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων δύναμιν, οὐσαν θαναστήν ἐν τῷ τότε χρόνῳ διέφθειραν» (Νόμ. Γ 690 d). Σοβαρώτερος ἦτο ὁ κίνδυνος ἀπὸ τῶν Περσῶν, τὸν ὁποῖον ἀπέκρουσεν ἡ σύμπραξις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης¹.

Ἐντονος ἦτο ἡ μέριμνα καὶ ἡ ἀγωνία τοῦ Πλάτωνος διὰ τὰς τίχας τοῦ ἐν Σικελίᾳ Ἑλληνισμοῦ². Ἀπὸ τὴν ἰδίαν ἀγωνίαν ἀπέκρουσαν καὶ αἱ συμβουλαὶ πρὸς τὸν φίλον του Δίωνα καὶ Διονύσιον τὸν νεώτερον, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐταίρους τοῦ Δίωνος (Ἐπιστ. Ζ 331 d κ.ἐ., 332 e κ.ἐ.). Τοῦ κινδύνου τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Δύσεως ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους καὶ τοὺς Ἰταλικοὺς λαοὺς εἶχε καὶ προσωπικὴν ἀντίληψιν ὁ Πλάτων ἐκ τῶν ταξιδίων του εἰς Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν (βλ. Ζ καὶ Η Ἐπιστολὴν). Δὲν παραγνωρίζει ὁ φιλόσοφος τὰς ἐνεργείας τῶν ἑλλήνων τυράννων τῆς Σικελίας πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ βαρβαρικοῦ κινδύνου (Ἐπιστ. Ζ 333 a 3, 336 a, Η 353 b, 355 d) οὐδὲ λησμονεῖ ἀποτυχίας τινὰς αὐτῶν. Ἀλλὰ τὴν ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν ψυχὴν του θὰ ἱκανοποιεῖ μόνον ἡ γενικωτέρα καὶ ριζικωτέρα ἀντιμετώπισις τῆς καταστάσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Δύσεως τόσον ἀπὸ ἐξωτερικῆς ὅσον καὶ ἀπὸ ἐσωτερικῆς ἀπόψεως. Ἡ φιλόσοφος πολιτικὴ, τὸ διὰ βίου ἰδεῶδες τοῦ Πλάτωνος, ἦτο τὸ μόνον πρὸς τοῦτο μέσον.

* *

Διὰ τῆς προηγηθείσης ἐκθέσεως ἠθελήσαμεν νὰ δεῖξωμεν τὰς κυριωτέρας ἐκδηλώσεις τῆς ἑλληνικῆς συνειδήσεως τοῦ Πλάτωνος. Ἄν τώρα θελήσωμεν νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὰς ἐκδηλώσεις αὐτὰς τὴν κεντρικωτέραν μορφήν των θὰ τὴν εὗρωμεν ἀναμφιβόλως εἰς τὴν πολιτικὴν ἀγωνίαν τοῦ Ἑλλήνου φιλοσόφου διὰ τὴν κακοδαιμονίαν τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν. Ἀπὸ τὸ πολιτικὸν τοῦτο πάθος, τὸ συνοδευόμενον ἀπὸ τὴν τραγικότητα τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν βίωσιν τοῦ πολιτικοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς, ἐξεπήγασεν ἡ φιλοσοφία τοῦ γόητος τούτου τῆς πολιτικῆς σκέψεως.

Εἰς ὥρας πολιτικῶν καὶ ἐθνικῶν κρίσεων ἡ πλατωνικὴ πορουσία ἐπικουρεῖ εἰς μίαν γνησίως ἀνθρωπιστικὴν σύνθεσιν τοῦ δυνατοῦ γενέσθαι τῆς πρακτικῆς πολιτικῆς μὲ τὸ δέον γενέσθαι τῆς πολιτικῆς ἠθικῆς.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΒΟΥΡΒΕΡΗΣ

1. Περὶ τούτων λεπτομερῶς βλέπε τὴν ἔρρευαν Κ. Ι ΒΟΥΡΒΕΡΗ, Αἱ ἰστορικαὶ γνώσεις τοῦ Πλάτωνος, τόμ. Α' Βαρβαρικά, Ἀθήναι 1938 καὶ τόμ. Β', τμήμα 1ον: Πλάτων καὶ Ἀθήναι, Ἀθήναι 1950.

2. Βλ. *Γ Ἐπιστολὴν 315 d, 316 b, 319 b-c.